

מבט מערכתנו על התחרות להגמוניה איזורית

משחקי הכס של המזרח התיכון

כותבים: ערן שישון, עדי לוי, אלכס גרינברג

14 באוקטובר, 2020

כ"ו בתשרי התשפ"א

קבוצת ראות
Reut Group

מבט מערכת

משחקי הכס של ההגמוניה האיזורית במזרח התיכון

מטרת מסמך זה היא למפות מיפוי בסיסי את הזיקות המערכתיות של המדינות המובילות במזרח התיכון השואפות להגמוניה איזורית ושל בנות בריתן, ולהציע הערכה בסיסית של המשמעויות הנגזרות מכך לביטחון הלאומי הישראלי.

מסמך זה מהווה את שער הפתיחה לפרוייקט חדש של קבוצת ראות שמטרתו לסייע למנהיגות ישראלית לנווט בסבך המזרח התיכון המשתנה מנקודת מבט של ביטחון לאומי. בפרוייקט זה קבוצת ראות משתמשת בחבילת כלים ייחודית הכוללת תיאוריה, מתודולוגיה וטכנולוגיה שמטרתה 'לעשות סדר' בסבך האירועים ולהמשיג את המציאות החדשה.

כותבי המסמך: **ערן שישון**, מנכ"ל קבוצת ראות; **עדי לוי**, אנליסט בכיר בקבוצת ראות; **אלכס גרינברג**, יועץ בכיר, אנליסט גיאופוליטי ופרשן לענייני המזרח התיכון, דובר את מרבית שפות המזרח התיכון.

תוכן עניינים

- 2 ..... תמצית מנהלים: התחרות על ההגמוניה האיזורית והביטחון הלאומי של ישראל
- 4 ..... טבלה מסכמת: משחקי הכס של המזרח התיכון
- 5 ..... איראן וציר ההתנגדות: בניית תשתית 'למלחמה פתוחה ללא גבולות'
- 6 ..... טורקיה וציר האחים המוסלמים: 'ארדואן הוא הפיתרון'
- 8 ..... הציר הערבי המתון (וישראל!)
- 9 ..... המעצמות: הדוב הרוסי מסיר את המסיכה בזמן שהשוטר האמריקאי יוצא לחל"ת
- 10 ..... איפה כל זה משאיר את הסכסוך עם הפלסטינים?
- 11 ..... מושגים

תמצית מנהלים: התחרות על ההגמוניה האיזורית והביטחון הלאומי של ישראל

1. המזרח התיכון חווה תקופה של שינויים טקטוניים במאזן הכוחות האזורי, וביתר שאת לנוכח החשת תהליך נסיגתה של ארה"ב מהאזור. מגמה זו הגבירה את התיאבון והתעוזה של מעצמות איזוריות עולות ויצרה מארג מורכב של שיתופי פעולה אד-הוק ובריתות בין גורמים יריבים.
2. התחרות על ההגמוניה האיזורית מתנהלת בין ארבעה כוחות איזוריים שלהם סדר יום ואידיאולוגיה שונים, כמו גם תומכים מקומיים, מיליציות נאמנות ושכירי חרב: (1) איראן ויהציר השיעי; (2) טורקיה וציר האחים המוסלמים; (3) המדינות הערביות הסוניות הפרו-מערביות עם דומיננטיות של סעודיה, איחוד האמירויות ומצרים; (4) האסלאם הג'אהדי המזוהה עם ארגון המדינה האסלאמית ואשר נמצא במגמת בירידה. על אלה נוספת רוסיה אשר לה דרישת רגל משמעותית באזור.
3. איראן ושלוחיה ממשיכים להוות את האיום הגדול ביותר על ישראל. איראן משקיעה משאבים רבים לכתר את ישראל ב'מעגל של אש' גם בזמן משבר כלכלי עמוק. בפראפרזה על אימרתו של קסינג'ור על ישראל, נראה שלאיראן אין מדיניות פנים אלא רק מדיניות חוץ.¹

4. הניסיון להמשיג את תפיסת הלוחמה האיראנית נגד ישראל שאנו מכנים 'מלחמה פתוחה ללא גבולות', מעלה את הדברים הבאים –

- ירי של עשרות אלפי טילים ממרחב גאוגרפי שמשתרע מאיראן ותימן עד רצועת עזה במשך תקופה של חודשים, בזמן של ישראל אין יכולת הכרעה, הכלה או התגוננות מול מספר עצום של מטרות איכות הפרוסות על שטח כ"כ גדול ובמרחק רב אחת השנייה.
- מעגל האש נועד בראש ובראשונה לאפשר לאיראן 'מכה שנייה' קונבנציונאלית במקרה של התקפה על תכנית הגרעין שלה.
- ואולם, התשתית של 'מעגל האש' מייצרת לאיראן אופציה צבאית גם של 'מכה ראשונה' קונבנציונאלית שבראי האיראנים יכול להביא למיטוט ישראל. השגת נשק גרעיני תעניק לאיראן חסינות מפני מתקפה חיצונית משמעותית ותמנע גם את האפשרות התיאורטית לשימוש בנשק כזה על ידי ישראל כתגובה למתקפה איראנית. השילוב בין פגיעה בעורף וברציפות התפקודית לאורך זמן רב, יביא בסופו של דבר להגירה שלילית ולקריסתה של ישראל.

5. טורקיה וציר האחים המוסלמים, לעומת זאת, מגלים פרגמטיות מעשית בנוגע לישראל בשלב הנוכחי, וישראל אינה נמצאת בראש סדר היום של הציר הזה. אולם השאיפות הטורקיות להגמוניה אזורית הופכות את אפשרות ההסלמה בין ישראל לטורקיה לכמעט ודאית לאורך ציר הזמן.

6. מסמך זה מתריע שכבר בסבב הלחימה המשמעותי הבא בין ישראל לחמאס קיימת סכנה של התנגשות והסלמה חסרת תקדים בין ישראל לטורקיה. טורקיה שינתה את גישתה בשנים האחרונות, והיא מתערבת צבאית בסכסוכים של בנות בריתה באיזור (באופן בולט לאחרונה בסכסוך בנאגורנו קארבאך²) היא שואפת לשאת את דגל המאבק הפלסטיני ואפילו העניקה אזרחות טורקית למנהיגי חמאס בגולה. כלל לא בטוח שטורקיה תסתפק בהתנגדות רטורית לישראל בסבבי הלחימה הבאים מול חמאס.

7. ישראל ניצבת גם בפני איום 'איזורי' הסכסוך (הפיכתו לסכסוך איזורי, על משקל בינאום) - לכאורה, תרחיש האיום האולטימטיבי והסביר מבחינת ישראל, הוא לחימה בחזית כפולה מול חמאס בעזה וחזבאללה בלבנון. אולם תרחיש מאיים יותר הוא הפיכה בפועל של החזית העזתית לחזית איזורית שבו מעורבות אקטיבית שתיים מהטוענות לכס האיזורי, איראן וטורקיה, תוך שיתוף פעולה ביניהן.

1 מזכיר המדינה האמריקאי הנרי קסינג'ור בתקופת ממשל ניקסון טבע את האמרה ש"לשארית איראן אין מדיניות חוץ, אלא רק מדיניות פנים."

2 טורקיה מסייעת לאזרבייג'אן שמהווה בעלת ברית אסטרטגית של ישראל. חשיבותה של מערכת היחסים עבור ישראל נובעת בעיקר מקרבתה לאויבתה המובהקת של ישראל, איראן. שליחת הכוחות הטורקיים עלולה להביא למעורבות איראנית לטובת הארמנים.

8. **החתימה להגמוניה של טורקיה ואיראן שמה אותן על מסלול של חיכוך תמידי, ופעילותן בעיראק ובסוריה, ולאחרונה גם בחבל נגורנו קאראבך כמעט ויוצרת ביניהן מגע ישיר. כל זאת, על רקע של עוינות היסטורית בין האסלאם הסוני שמייצגת טורקיה לאסלאם השיעי שמייצגת איראן.**
9. **אולם, יש בין שתי המדינות מנגנוני הידברות וגם אינטרסים חופפים, שאחד הבולטים שבהן היא התמיכה בתנועת החמאס – חמאס שנולדה כשלוחה עזתית של תנועת האחים המוסלמים במצרים, נתמכת על ידי טורקיה וקטאר מצד אחד, ועל ידי איראן וחזבאללה הלבנוני מצד שני. ולכן יש פוטנציאל גדול יותר מבעבר 'לאיזור' הקונפליקט בין ישראל לעזה בעקבות ההסלמה המשמעותית הבאה.**
10. **למרות דימוי העוצמה הרוסית, ההשפעה שלה מוגבלת באיזור – רוסיה מנצלת את נסיגתה של ארה"ב להתבסס באיזור, אולם אין לה את היכולות או הכוונות להחליף אותה. אין לה בעלות ברית טבעיות באיזור ואפילו השפעתה על משטר אסד השפעתה מוגבלת. למרות אלה, היא הצליחה להפוך לשחקן מפתח ואפילו כמתווכת על בזירה הסורית ובמידה פחותה גם לוב.**
11. **האינטרסים הרוסיים נמצאים בחיכוך מתמיד עם אלה של ישראל, אך גם עם אלה של יריביה טורקיה ואיראן. רוסיה משתדלת לרוב להימנע מעימות עם ישראל אולם פוטנציאל החיכוך בין שתי המדינות גבוה לנוכח המלחמה שמנהלת ישראל נגד התבססות איראן בסוריה, ומהווה מכשול בפני הרצון הרוסי להוביל את תהליך השיקום הכלכלי והצבאי של סוריה.**
12. **למרות מגמת נסיגתה מהאזור שתומכות בה שתי המפלגות הגדולות, להחלטות שמתקבלות בווינגטון לגבי המזרח התיכון פוטנציאל השפעה גדול יותר מאלה שמתקבלות במוסקבה. כך, לאחר הבחירות שם, למדיניותה של ארה"ב כלפי איראן כמו גם יחסיה עם טורקיה וסעודיה – סוגיות ששני המתמודדים לנשיאות חלוקים עליהן עמוקות – תהיה השפעה עמוקה על יחסי הכוחות במזרח התיכון.**
13. **להסכמים המדיניים של ישראל עם איחוד האמירויות ובחריין עשויות להיות השלכות על יכולתה של ישראל להתמודד עם מערך האיומים האיזורי: מעמדה של ישראל צפוי להשתדרג עד כדי הפיכתה באופן מעשי לחברה בגוש המדינות הערביות המתונות. אינטרס מרכזי של ציר זה הוא לבלום את החתימה להגמוניה של טורקיה ואיראן. ריבוי השחקנים והעדר הגמון מובהק בציר זה, יצר פרקטיקה של קואליציות אד הוק סביב נושאים שונים, שבחלקן השתלבה ישראל בפועל עוד לפני ההסכמים האיזוריים.**
14. **ההסכמים עשויים לבשר מהפך במעמדה של מדינת ישראל במזרח התיכון - מעבר ליתרונות הביטחוניים, המדיניים והכלכליים הפוטנציאליים, הטאבו על 'הנורמליזציה' עם ישראל בעולם הערבי נשבר. המילה 'נורמליזציה' שהפכה למילת גנאי בערבית, נישאת היום תדיר בפי מנהיגים באזור ללא מבוכה. זהו מהלך חשוב וגם אמיץ מצד מנהיגי המדינות הערביות שעשוי לשבור מחסום פסיכולוגי שמנע עד כה את שילובה של ישראל באיזור.**
15. **הסוגייה הפלסטינית נדחקה לקרן זווית, כרגע. נדמה שמדינות ערב איבדו עניין בסוגיה הפלסטינית ואף אינן טורחות כבעבר לשלם מס שפתיים לנושא זה. ההישגים המדיניים של ישראל בזמן כהונת טראמפ, נתפסו כתבוסה פלסטינית שזכתה במקרה הטוב לתגובה ערבית רפה. סירוב הליגה הערבית לגנות את איחוד האמירויות בעקבות הסכם השלום עם ישראל בהשוואה לסילוקה של מצרים מהליגה הערבית לכמה שנים בעקבות הסכם השלום עם ישראל, הן עדות לשינוי הגדול ביחס לסוגיה זו.**
16. **ואולם, ישראל עלולה לשלם בעתיד מחיר יקר על ניהול סכסוך כושל עם הפלסטינים – למרות שנדמה שהסכסוך עם הפלסטינים יצא 'להפסקת פרסומות', הסכסוך ימשיך להוות סוגיה אסטרטגית בעלת חשיבות עצומה לעתידה של מדינת ישראל שבלא ספק ימשיך ליצור אתגרים מתמשכים לישראל.**
17. **כך למשל, בעקבות תהליך הפיוס הפנים פלסטיני שמובילה טורקיה ולאור תחושת הפלסטינים שהופקרו על ידי הליגה הערבית – הכדור הפלסטיני עלול לנחות דרך קבע במגרש של הציר הטורקי במקום בקואליציית המדינות הערביות. לכך עשויות להיות השלכות משמעותיות על הסכסוך שנדון בהם במסמכים הבאים.**

טבלה מסכמת: משחקי הכס של המזרח התיכון

יחס לישראל	מאפייני פעולה	מטרות ומוטיבציה	מי?	
השאיפה להשמיד את מדינת ישראל היא אחד מאבני היסוד המרכזיים של המשטר, ומטרה מוצהרת של ציר המוקאמה. האיראנים מנסים לייצר סביב ישראל 'מעגל של אש' כדי להוציא לפועל ביום פקודה לימלחמה פתוחה ללא גבולות' – ירי של עשרות אלפי טילים ממרחב גאוגרפי שמשתרע מאיראן ותימן עד רצועת עזה במשך תקופה של חודשים, בזמן של ישראל אין יכולת התגוננות מפניהם.	דוקטרינה לחימה היברידית אגרסיבית באמצעות הפעלת מיליציות שיעיות ושכירי חרב, ותמיכה בארגוני 'מקואמה', כמו גם פריסה של שירותי רווחה וסעד. איראן הצליחה ליצוק תוכן חדש למשמעות הזהות השיעית במזרח התיכון. איראן מצליחה לשנות את המאזן הדמוגרפי בסוריה כך שאזורים מהם גורשו הסונים הופכים לשטח שיעי.	איראן שואפת להשפיע על תהליכים אזוריים, לייצא את המהפכה האיסלאמית, ולהגן על המשטר והמדינה. הרכיב האידיאולוגי בשיקולים האיראנים הוא דומיננטי במיוחד ומתבטא בהזרמת כספים לארגוני הפרוקסי באיזור גם בשעת משבר כלכלי עמוק על חשבון רווחת האוכלוסיה האיראנית.	איראן וארגוני 'פרוקסי' שיעים בלבנון (חזבאללה), בעיראק (מיליציות שיעיות שהן חלק מהאל-חשד אל-שעבי דוגמת חזבאללה העיראקי), בסוריה, באפגניסטן (לוא אל-פאטמיון), בפקיסטן (לוח זינביון), בתימן (ארגון אנסאאווללה החות'י), בבחריין (אל אשתר), וברצועת עזה (הג'יהאד האסלאמי, חרכת אל-צאברין ותמיכה בחמאס). גם המשטר הסורי הוא חלק חשוב בפסיפס האיראני האיזורי	איראן השיעי והציר
טורקיה תחת ארדואן מגלה עוינות רבה לישראל ומנסה למצב את עצמה כאחת מהתומכות הדומיננטיות במאבק הפלסטיני ובתנועת החמאס. עם זאת, טורקיה מגלה פרגמטיות מעשית בנוגע לישראל בשלב הנוכחי וישראל אינה נמצאת בראש סדר היום של הציר הזה. ואולם, השאיפות הטורקיות האזוריות להגמוניה הופכות את פוטנציאל ההסלמה בין ישראל לטורקיה לכמעט ודאי.	טורקיה מנהלת מדיניות חוץ אגרסיבית ומתריסה כלפי המעצמות ויש לה 'רצועת ביטחון' בסוריה, ופעילות צבאית בלוב, בעיראק, במפרץ הפרסי ובסומליה. היא מערערת על ריבונותה של יוון ביס האגאי ועל סדר חלוקת המים באגן המזרחי של הים התיכון.	הבסיס לקואליציה הוא המסד הרעיוני של תנועת "האחים המוסלמים" אשר שואפת לכוון את החליפות האסלאמית, אך מגלה פרגמטיות ביישום החזון. מוטיבציה מרכזית לטורקיה היא המניע הכלכלי. בבסיס המדיניות הטורקית קיימת גם תפיסת עולם ששואפת לערער על הסדר העולמי הקיים. טורקיה שואפת לסכל את השאיפות הלאומיות הכורדיות בסוריה	טורקיה הצליחה בשנים האחרונות לגבש קואליציה של הזרם הסוני של האסלאם הפוליטי המזוהה עם האחים המוסלמים. קטאר היא שחקנית מרכזית בקואליציה הזו אשר כוללת גם את ממשלת לוב המערבית וארגונים המזוהים עם האחים המוסלמים.	טורקיה האח"ס וציר
עם ההסכמים המדיניים של ישראל עם איחוד האמירויות ובחריין, מעמדה של ישראל צפוי להשתדרג עד כדי הפיכתה באופן מעשי לחברה בגוש המדינות הערביות המתונות מטרה נוספת של מדינות המפרץ המתונות היא נסיון לרכוש אהדת דעת קהל אמריקאית, ולראייתן התקרבות לישראל משרתת מטרה זו.	קואליציה של קואליציות. ריבוי השחקנים והעדר הגמון מביא ליצירת קואליציות לרוב בהובלת סעודיה, איחוד האמירויות מצרים – ולעיתים ארה"ב.	שאיפה לשמור על 'הסדר הישן' במזרח התיכון, להכיל מאמצי ההגמוניה של גורמים לא ערביים (דהיינו טורקיה ואיראן), ולהגן על יציבות המשטרים מפני ערעורם על ידי האסלאם הסוני הקיצוני.	מדינות סוניות מתונות ופרו-מערביות שכוללות את ערב הסעודית, איחוד האמירויות, מצרים, בחריין, ירדן, כוויית, עומאן וסודן, ולעיתים גם את מדינות צפון אפריקה הערביות.	הציר הערבי המתון

איראן וציר ההתנגדות: בניית תשתית 'למלחמה פתוחה ללא גבולות'

מי?

1. איראן בנתה בעשור האחרון מארג של רשתות השפעה המבוסס על האוכלוסייה השיעית במזרח התיכון, שינוע ארגוני פרוקסי, צבאות טרור, מיליציות מקומיות ושכירי חרב. איראן גם משנעת, תומכת ומפעילה ארגונים בעיראק, בסוריה, באפגניסטן, בפקיסטן, בתימן, ובבחריין; גם חמאס והג'יהאד האסלאמי הסונים הם חלק מהמערך הזה הלכה למעשה. הקשרים בין איראן לארגונים אלה שונים מזירה לזירה, כמו גם כמו גם מידת ההזדהות שלהם עם איראן, והיריבות בין המדינות המארחות שלהם לאיראן.³

מטרות ומוטיבציה

2. מאז המהפיכה האסלאמית (1979) שואפת איראן להשיג הגמוניה איזורית באמצעות השגת עוצמה כלכלית, צבאית ופוליטית, שתאפשר לה להשפיע על תהליכים אזוריים על יסוד הכרה במעמדה כמדינה מובילה בזירה הבין-לאומית; ייצוא המהפכה האיסלאמית; וכחלק מתפיסת הביטחון הלאומי שלה להגנה על המדינה והמשטר. הרכיב האידיאולוגי בשיקולים האיראנים דומיננטי במיוחד בחתירה להגמוניה ומתבטא בהזרמת כספים לארגוני הפרוקסי באיזור גם בשעת משבר כלכלי עמוק על חשבון רווחת האוכלוסייה האיראנית.

3. הפרוקסי החשוב ביותר הוא כמובן חזבאללה הלבנוני, אשר בנה תשתית גלובלית כלכלית של סחר בסמים והלבנת כספים הנשענת על פזורה שיעית בעולם שהופכת אותו לשחקן משמעותי עם עומק אסטרטגי ושאמורה להבטיח את שרידותו גם אם יקרו המשטר באיראן.⁴

מאפייני פעולה

4. איראן פיתחה דוקטרינה לחימה היברידיית א-סימטרית אגרסיבית באמצעות הפעלת מיליציות שיעיות בחתימה נמוכה, אשר מאפשרת לה לקדם את מטרותיה ולפעול נגד יריביה באופן שלא יגלוש למלחמה קונבנציונאלית ובאופן שירחיק את ההתנגשויות הצבאיות מגבולותיה. לצד אלה, איראן ממשיכה להתקדם בפרוייקט הגרעין ובונה מערך טילים בליסטיים.

5. איראן הצליחה למעשה ליצוק תוכן חדש למשמעות של הזהות השיעית במזרח התיכון וכך לרתום אוכלוסיות שיעיות לטובתה. כך למשל, מקורות ודפוסיי השיעה בעיראק שונים מאוד באיראן ולעיתים אף מנוגדים,⁵ ואולם למרות זאת איראן הצליחה לבסס שם דריסת רגל. גם החותמים בתימן שייכים לזרם השיעי הזיידים השונה מהזרם השיעי התריסרי הדומיננטי באיראן. עיקרון ההתנגדות – 'המקאאמה' – הפך להיות עיקרון תיאולוגי מוביל ופרשנותו הרחבה אפשרה ליצור בריתות גם מעבר לסהר השיעי, באופן בולט במיוחד עם ארגונים פלסטיניים סונים.

יחס לישראל

6. השאיפה להשמיד את מדינת ישראל היא אחד מאבני היסוד המרכזיים של המשטר. עדות למרכזיות של היעד לחיסול מדינת ישראל בעיני המנהיג העליון של איראן עלי ח'אמנאי, מתבטאת בספר של יותר מ-400 עמודים שכתב על הנושא בשם 'פלסטין'.⁶

7. האסטרטגיה: בניית 'מעגל של אש' סביב ישראל לקראת 'מלחמה פתוחה ללא גבולות' – בנוסף ליותר מ-150,000 הטילים שנמצאים בידי חזבאללה בלבנון וחימוש חמאס והג'יהאד האסלאמי בעזה, איראן משקיעה מאמצים לבנות מערך טילים שיכוון לישראל מאיזור גיאוגרפי עצום שכולל גם את סוריה, עיראק ותימן. מאמץ זה כולל גם את פרויקט דיוק הטילים הקיים בידי חזבאללה ובקרב ארגונים פלסטיניים, ופרוייקטים לפיתוח טילי שיוט וכתב'מים. בכירים בציר המקאאמה משתמשים לעיתים

3 לסקירה רחבה של רשתות ההשפעה של איראן ראו: II The International Institute for Strategic Studies, Iran's Network of Influence in the Middle East, November 2019

4 שמעו את הפודקאסט של ניצן דוד פוקס, הקרטלים – חזבאללה בע"מ, 19 באוקטובר, 2018

5 Yitzhak Nakash, The Shi'is of Iraq, Princeton University Press, 1994

6 עלי ח'אמנאי, פלסטין, פרסומי המהפיכה האסלאמית, 2015 (בפרסית ראו כאן).

במושג 'מלחמה פתוחה ללא גבולות', ובניתוח ציטוטים מספרו של ח'אמנהאי ואמירות של בכירים אחרים בציר המקואמה, כמו בחינה של הפעולות בהם נוקטים האיראנים באיזור – ניתן ליצוק תוכן למושג הזה ולשרטט את תורת הפעלת הכח האיראנית מול ישראל ביום פקודה:

- בשלב הראשון, מטרת בניית מעגל האש סביב ישראל היא הגנתית, ונועדה להרתיע את ישראל וארה"ב מלתקוף את מתקני הגרעין האיראניים.
- ביום פקודה, עשרות אלפי טילים יירו על ישראל כל יום ממרחב גאוגרפי שמשתרע מאיראן ותימן עד רצועת עזה, מתוך ריכוזי אוכלוסין ויכלאו⁷ את ישראל במעגל של אש במשך תקופה של חודשים.
- לישראל אין יכולת הכרעה או יכולת הכלה והתגוננות מפני מתקפה שכזו. כיום ברור שלמרות עליונותו האסטרטגית, לצה"ל אין יכולת קונבנציונאלית למנוע ירי טילים לעבר ישראל אפילו מרצועת עזה או מלבנון, אלא, תאורטית, רק במחיר כבד של כיבוש פיזי של השטח. אולם אין לישראל אפילו אופציה תיאורטית כזו כשפוטנציאל האיום משתרע בכל המזרח התיכון.
- השגת נשק גרעיני על ידי איראן תמנע גם את האפשרות התיאורטית לשימוש בנשק כזה על ידי ישראל כתגובה למתקפה איראנית.
- האסטרטגיה האיראנית בנויה על הנחת העבודה שישראל לא תוכל לעמוד במלחמה ממושכת שכזאת שתפגע בעורף וברציפות התפקודית של המדינה.⁸ לדידם של האיראנים, המרקם החברתי החלש של החברה הישראלית יביא בסופו של דבר לקריסתה.⁹
- למלחמה עם איראן ושלוחותיה יהיה גם מימד גלובלי ועשויות להיות לה השלכות חסרות תקדים על קהילות היהודיות בחו"ל. תשתיות איראניות ושל חזבאללה פרוסות בדרום אמריקה ובאירופה ובמקומות נוספים, הן עושות שימוש לוגיסטי בפזורות שיעיות ברחבי העולם, ובפיגועים נגד קהילות יהודיות הן כבר הוכיחו שהן תופסות קהילות יהודיות כמטרות לגיטימיות.
- באמצעות 'המערכה שבין המלחמות' מנסה ישראל בשנים האחרונות לסכל את מעגל האש ההולך ונבנה סביבה, במיוחד בסוריה ובעיראק, ואולם. גם במדינות נוספות שחלקן מחוץ למזרח התיכון..

טורקיה וציר האחים המוסלמים: 'ארדואן הוא הפיתרון'

מי?

8. טורקיה¹⁰ הצליחה בשנים האחרונות לגבש קואליציה של הזרם הסוני של האסלאם הפוליטי המזוהה עם האחים המוסלמים. קטאר היא שחקנית מרכזית בקואליציה הזו אשר כוללת גם את ממשלת לוב המערבית וארגונים איזוריים המזוהים עם האחים המוסלמים. מכלול השיקולים של קטאר אינו זהה לזה הטורקי, ולא נעסוק בהם במסמך זה.

מטרות ומוטיבציה

9. הבסיס לקואליציה הוא המסד הרעיוני של תנועת "האחים המוסלמים" אשר שואפת לכונן את החליפות האסלאמית – בהתאם לססמה של התנועה במצרים, 'האסלאם הוא הפיתרון' - אך מגלה פרגמטיות ביישום החזון. בראייתו של הנשיא ארדואן, טורקיה שואפת להגמון המוביל את העולם המוסלמי, ויש לה שליחות להגן על העשוקים והחלשים. הצעד הראשון למימוש חזון החליפות האסלאמית דורש תיקון במדינות הערביות והאסלאמיות על פי ההלכה האסלאמית.

7 ח'אמנהאי, ע' 359.

8 תמיר ידעי, [לצעוד את הצעד הראשון, סיפור הטרינספורמציה של פיקוד העורף](#), בין הקטבים 20-21 של מרכז דדו, יולי 2019

9 ח'אמנהאי, ע' 205.

10 לסקירה מצויינת של השאיפות והשיקולים הטורקיים, ראו: אפריים ענבר, ערן לרמן, חי איתן כהן ינרוג'יק "תורכיה כאתגר מרכזי לישראל (ושכנותיה) במאה ה-21", מכון ירושלים לאסטרטגיה וביטחון.

10. **בצד הזהות האסלאמית, גם סולידריות פאן טורקית משפיעה על דפוסי הפעילות של טורקיה באיזור,** כפי שניתן לראות בסיוע הצבאי שמגישה טורקיה לאזרבייג'אן, (אשר שפתה היא ניב טורקי אך ברובה היא שיעית) בארמניה.
11. **בבסיס המדיניות הטורקית קיימת תפיסת עולם ששואפת לערער על הסדר העולמי הקיים.** טורקיה שואפת להגמוניה איזורית ללא מעורבות מעצמות המערב, וקוראת תגר על ההגמוניה של חמש החברות הקבועות במועצת הביטחון. ההתנהלות הטורקית יוצרת מוקדי חיכוך גם עם ארה"ב¹¹ ועם אירופה.
12. **הנמסוס האיזורי של טורקיה היא מצרים,** על רקע הדחת שלטון האחים המוסלמים שם ב-2013 על ידי הצבא המצרי בראשות א-סיסי. ארדואן אפילו מספק מקלט בטורקיה לראשי האחים המוסלמים במצרים. נקודת חיכוך מרכזית נוספת בין שתי המדינות היום היא בלוב, שם טורקיה תומכת בממשלת לוב המערבית (נקראת גם ממשלת ההסכמה הלאומית) המזוהה עם האחים המוסלמים, על חשבון הצבא הלאומי הלובי שמוביל אותו גנרל חפטר שנתמך על ידי מצרים, וגם באגן המזרחי של הים התיכון.
13. **אחת המטרות הטורקיות המרכזיות היא סיכול השאיפות הלאומיות הכורדיות בסוריה ובטורקיה.** לשם כך טורקיה פועלת נמרצות בתוך ביתה, אך גם בעיראק, שם היא פועלת לשרש את הבסיסים של ה-PKK (ארגון מרקסיסטי כורדי סורי-טורקי) ובסוריה בצורה ישירה ותוך הסתמכות על מיליציות סוניות. בה בעת היא מקיימת יחסים טובים ובכלל זה יחסי מסחר ענפים עם השלטון האוטונומי הכורדי בעיראק.
14. **המשבר הכלכלי מהווים מניע מרכזי להתנהלות הטורקית באיזור.** על אף שבראשית כהונתו ידעה טורקיה ימים של פריחה כלכלית, כיום, הלירה הטורקית מתרסקת, משקיעים עוזבים את טורקיה, חברות לאומיות הגיעו לחדלות פרעון, יוקר המחייה עולה, והחוב החיצוני טופח. בניסיון להתמודד עם המצב, טורקיה שואפת להשגת אנרגיה זולה וזמינה לטווח הארוך באמצעות השתלטות על מאגרי נפט וגז שעוברים באגן המזרחי של המזרח התיכון ובניית צי חזק.

מאפייני פעולה

15. **חתימתה של טורקיה להגמוניה איזורית עוברת דרך ערעור מאזן הכוחות האיזורי.** לטורקיה היום ירצועת ביטחון בסוריה והיא פעילה צבאית בלוב, בעיראק, במפרץ הפרסי (יש לה בסיס צבאי בקטאר), ובסומליה. היא מארחת תשתית של החמאס בשטחה ומקיימת פעילות מתריסה נגד ישראל בירושלים. טורקיה מערערת על ריבונותה של יוון בים האגאי וחתמה על חוזה לחלוקת מים כלכליים עם ממשלת לוב המערבית שמאיים על ישראל, יוון, קפריסין, מצרים ואיטליה ומעלה את המתח בין טורקיה לצרפת.
16. **פעילותה של טורקיה באיזור מביאה אותה לחיכוך מתמיד עם איראן (בעיראק ובסוריה) ועם רוסיה (בסוריה ובלוב).** בין שלוש המדינות המרכיבות את 'פורום אסטנה' מתקיימים ניסיונות להכיל את המתחים המובנים ביניהם, ועד כה, למרות התחרות ביניהן ונקודות חיכוך משמעותיות, שלוש המדינות מצליחות בהכללה לקיים איזון עדין. כך למשל, בעוד שאיראן מתחרה עם טורקיה על מוקדי השפעה בסוריה, היא מסייעת לאיראן לעקוף את הסנקציות האמריקאיות, ובעוד שרוסיה וטורקיה נמצאות משני צידי המתרס בלוב, בצפון סוריה הן מקיימות סיורים משותפים.
17. **טורקיה מאמצת בהדרגה מאפייני פעולה איראניים.** כך למשל, בדומה לכוחות הבסיגי האיראניים, ארדואן פועל כדי להקים מיליציה נאמנה למפלגה, והוא גם הרשה לארגון 'שומרי השכונות' לשאת נשק. בפעילות האיזורית של של טורקיה בלוב, למשל, ארדואן מסתמך על מיליציות נאמנות המתבססות על כח אדם סוני מסוריה, בדומה לשימוש שעושה איראן במיליציות השיעיות הנאמנות לה.

יחס לישראל

18. **טורקיה תחת ארדואן מגלה עוינות רבה לישראל ומנסה למצב את עצמה כאחת ממובילות התמיכה במאבק הפלסטיני.** מאז תקרית המשט (2010)¹² ארדואן עצמו מרבה להשתלח בישראל, ולדבר על שחרור מסגד 'אל אקצא'. ארדואן עמד בראש המתנגדים להסכם בין ישראל לאיחוד האמירויות ובחריין.
19. **בדומה לתפיסות של האחים המוסלמים, טורקיה אימצה רטוריקה אנטישמית ארסית, הרבה מעבר למה שניתן לכנות כ"ביקורת של מדיניות ישראלית".** כלי תקשורת טורקים אינם בוחלים בתעמולה אנטישמית מגוונת בטורקית.

¹¹ כך למשל, ההחלטה הטורקית לרכוש מערכות נ"מ מתקדמות מדגם S-400 מרוסיה יצר מתח עם ארה"ב והביא לסילוקה של טורקיה ממיזם ה-F-35 של ארה"ב. והאימונים התדיריים להציף את אירופה במהגרים יוצרים כמובן מתיחות מול מדינות האיחוד

¹² דיפלומט טורקי בכיר בשגרירות הטורקית בירושלים אמר בזמן אמת לאחד מכותבי מסמך זה שארדואן החליט תחילה להכריז מלחמה על ישראל בעת ששמע על תוצאות משט המרמרה בזמן שהיה בביקור בדרום אמריקה.

20. **טורקיה בעיקר מעניקה תמיכה לחמאס על בסיס סולידריות המשקפת את הבסיס המשותף לפעולתם מבית היוצר של האחים המוסלמים.** טורקיה מארחת בשטחה ואף מעניקה אזרחות למנהיגי החמאס הגולים, ועושה זאת בצורה פומבית. טורקיה גם פועלת בצורה מתריסה במזרח ירושלים ותומכת שם במוסדות המזוהים עם חמאס. **פוטנציאל 'הסתבכות' עכשווי קשור ל'התליך השלום והפיוס' בין פתח לחמאס שנערך בחסות טורקית.** עצם ההתקרבות בין חמאס לפתח עלולה לא רק להעניק לגיטימציה לחמאס בגדה מצד הרש"פ אלא גם בקהילה הבין-לאומית. נסיון ישראלי לסכל את מאמצי הפיוס עלול לשים את ישראל וטורקיה על מסלול התנגשות.

יחד עם זאת,

21. **טורקיה וציר האחים המוסלמים מגלים פרגמטיות מעשית בנוגע לישראל.** טורקיה ממשיכה לקיים יחסים הדיפלומטיים עם ישראל (בדומה לשלטון האחים המוסלמים במצרים בתקופת מורסי שלא ניתק את הקשרים עם ישראל) וגם ממשיכה בקשרי המסחר והתעופה עם ישראל.

22. **ישראל אינה נמצאת בשלב זה בראש סדר היום של הציר הזה.** את טורקיה מעסיקים יותר התנועה הלאומית הכורדית בסוריה, המאבק על השליטה במזרח הים התיכון (בעיקר מול יוון), מלחמת האזרחים בלוב, ולאחרונה גם הסכסוך בנאגורנו-קארבאך.

23. **ואולם, השאיפות הטורקיות להגמוניה איזורית הופכות את ההסלמה עם ישראל לשאלה של זמן.** תמיכתה ההולכת וגוברת בחמאס, המעורבות הצבאית הגוברת שלה באיזור והמתיחות באגן המזרחי של הים התיכון שמאיים על צינור הגז של ישראל עלולים משתלבים בעיונות הבסיסית בקרב מפלגת השלטון כלפי ישראל – ומייצרים אדי דלק שמשבר נקודתי ובלתי צפוי עלול להצית.

הציר הערבי המתון (וישראל!)

מי?

24. **את הקואליציה הערבית מרכיבות שורה של מדינות סוניות מתונות ופרו-מערביות בהנהגת ערב הסעודית, איחוד האמירויות ומצרים,** והן כוללות גם את בחריין, ירדן, כוויית, עומאן וסודן, ולעיתים גם את מדינות צפון אפריקה הערביות. לנוכח הסכמי הנורמליזציה של ישראל עם איחוד האמירויות ובחריין, אפשר שישראל תעבור ממעמד לא פורמלי של 'משקיפה חיצונית' לחברה פעילה הלכה למעשה בציר הזה.

25. **הציר הערבי המתון התגבש בעיקר לנוכח החשש מפני איראן והציר השיעי, אולם כמו גם מפני ציר טורקיה האחים המוסלמים וציר הג'האד העולמי.** 'האידיאולוגיה' שמאחדת את המדינות היא שאיפה לשמור על 'הסדר הישן' במזרח התיכון, להכיל את מאמצי ההגמוניה של גורמים לא ערביים (דהיינו טורקיה ואיראן) במזרח התיכון, ולהגן על יציבות המשטרים מפני ערעורם על ידי כוחות אסלאמיסטים.

26. **הציר התגבש לנוכח חולשה גוברת של מדינות ערב¹³ והמערכת הערבית –** משקלן הבין-לאומי של מדינות האיזור ירד עם הירידה הדרסטית במחירי הנפט וגילויי מרבצי אנרגיה חדשים מחוץ לאזור. בניסיון להשיג את אהדת דעת קהל אמריקאית, התקרבו חלק ממדינות אלה לישראל בשנה האחרונה.

מאפייני פעילות

27. **קואליציה של קואליציות –** שלא כטוענות לכתר ההגמוניה האחרות, לציר המתון אין הגמון, אלא מספר מדינות דומיננטיות אשר נותנות את הטון, לרוב סעודיה, איחוד האמירויות ומצרים – ועד לא מזמן, גם ארה"ב. דפוס זה בשילוב ריבוי השחקנים בציר המתון ופריסתם הגיאוגרפית הרחבה מביא לכך שהמכנה המשותף של השחקנים בקואליציה הוא צר ביותר. ולכן, בפועל, נוצרות קואליציות אד-הוק איזוריות או נושאיות. כך למשל: 'הקואליציה הערבית' שהובילו סעודיה ואיחוד האמירויות בתימן,¹⁴ קואליציה

¹³ מערכת המדינות הערביות מאותגרת מבפנים ומחוץ. מדינות אשר נוצרו באופן מלאכותי בהסכם סייקס פיקו שנחתם בין נציגי צרפת ובריטניה במאי 1916, ובראשן סוריה, עיראק, ולבנון מאותגרות בעידן של עלייה של כוחות מקומיים ואיזוריים על בסיסי שבטי דתי או עדתי אשר מאתגרים את המשילות של השלטון המקומי ואת ריבונות המדינה ואף בכמה מקרים הפך אותן למדינות כושלות. לכך תורם חוסר היכולת של מדינות ערב לספק את הצרכים הבסיסיים ביותר של אזרחיהם.

¹⁴ קואליציה זו נוצרה כדי לתמוך בממשלה הגולה ובמיליציות מקומיות שם נגד השתלטות המיעוט החותי בגיבוי איראן על המדינה, כללה בהתחלה מספר רב של מדינות (כולל סודאן ומצרים ששילחו למדינה כוחות סמליים וגם פקיסטאן שהעמידה טייסים מיומנים לרשות חיל האוויר הסעודי), אולם החלה אט אט להתפרק. הקיץ שעבר הודיעה גם איחוד האמירויות על החלטתה לסגת מתימן.

ערבית-אמריקאית לפעולה משותפת נגד דאעש בעיראק ובסוריה,¹⁵ קואליציה של הציר הערבי בלבד,¹⁶ קואליציות כוחות שיטור במפרץ הפרסי,¹⁷ ומחנה האגן המזרחי בים התיכון.¹⁸

היחס לישראל

28. החשש מאיראן הביא לשיתופי פעולה בין ישראל לבין מדינות המפרץ וסעודיה כבר לפני יותר מעשור וסלל את הדרך להסכמים המדיניים האחרונים. עמדתה הנחושה של ישראל מול איראן ופעולותיה נגד הגרעין האיראני וההתבססות האיראנית בסוריה הביאו להידוק הקשרים בין מדינות אלה לישראל. נסיגתה של ארה"ב מהאיזור יצרה צורך עבור מדינות המפרץ לשדרג את היחסים עם ישראל. הנורמליזציה עם מדינות ערב שוברת טאבו שמנע עד כה את שילובה הכלכלי והחברתי באיזור, ואפשר שמדינת ישראל עומדת בפני עידן חדש במזרח התיכון.

המעצמות: הדוב הרוסי מסיר את המסיכה בזמן שהשוטר האמריקאי יוצא לחל"ת

29. הפחתת הנוכחות של ארה"ב באזור¹⁹ כמו גם מה שנתפס כהפניית עורף לבעלי ברית מסורתיים באיזור²⁰, הביאו את מכלול מדינות האיזור בזמן כהונת טראמפ ליצור מארג חדש של בריתות כדי להקטין את התלות בארה"ב או לנצל את ההזדמנויות מהמציאות החדשה. ועדיין, ארה"ב היא שחקן חשוב באיזור ומדינות רבות ממתונות לתוצאות הבחירות בארה"ב בטרם יחליטו אם לשנות את מדיניותן באיזור. 'תהליך העברת המקל' האמריקאי לבנות בריתה כולל חיזוק וחימוש שלהן כך שיוכלו להגן על עצמן ללא מעורבות אמריקאית ועידוד העמקת שיתוף הפעולה שלהן עם ישראל.

30. רוסיה מנצלת את מגמת הנסיגה האמריקאית אולם אינה מנסה לרשת אותה. לרוסיה אין המשאבים להחליף את ארה"ב והיא אינה מנסה לשנות את האיזור או להחיל עליו את ערכיה אלא מקבלת אותו כמו שהוא. רוסיה שואפת להשיג מעמד של מתווך שכל השחקנים באיזור נזקקים לשירותיו. פרט למשטר אסד, אין לרוסיה בעלות ברית טבעיות באיזור, אולם היא הצליחה להפוך לשחקן מפתח בזירה הסורית ובמידה פחותה גם לוב. היא עובדת עם מכלול השחקנים באיזור במקביל – גם עם המעצמות האיזוריות טורקיה, איראן וגם ישראל - בה בעת שהיא נמצאת בחיכוך מתמיד איתם.²¹

31. המעורבות הרוסית באיזור נועדה למצב אותה כמעצמה עולמית המשתווה לארה"ב, כזו שמצליחה במקום שארה"ב נכשלת. מאפייני מעורבות זו נובעים גם מהרצון לשפר את עמדות המיקוח מול הסנקציות שהוטלו ע"י רוסיה מצד מדינות אירופה וארה"ב לאחר שזו כבשה חלקים מאוקראינה. ולכן, אחד 'העקרונות' המרכזיים המאפיינים את הגישה הרוסית באיזור היא חתירה תחת היעדים המדיניים האמריקאים באיזור.

32. ואולם, למרות דימוי העוצמה הרוסית באיזור, לרוסיה השפעה מוגבלת גם על בנות בריתה – רוסיה לא הצליחה לדחוק את המיליציות השיעיות מקרבת הגבול באיזור רמת הגולן כפי שהבטיחה לישראל, והיא לא מצליחה ל'לכופף' את הטורקים באיזור אידליב בסוריה. אפילו על משטר אסד השפעתה מוגבלת, וכך למשל, ניסיונותיה לכפות על נשיא סוריה בשאר אל-אסד להשכין שלום עם בן דודו ראמי מח'לוף עלו על שרטון.

15 הכח הרב-לאומי למלחמה בדאעש הוא כח משימה שהוקם ב-2014 על ידי ארה"ב בעירק ובסוריה ומורכב בעיקר מכוחות צבא ארה"ב אך גם מכוח אדם משלושים מדינות נוספות – בהן גם נוכחות גדולה של כוחות מהציר הערבי המתון. הכח סיפק בעיקר גיבוי אווירי לכוחות כורדיים, לצבא עיראק ולצבא סוריה החופשי.

16 בשחקניות הדומיננטיות בקואליציה הן מצרים ואיחוד האמירויות שתומכות בגנרל ח'ליפה חפטר שעומד בראש הצבא הלאומי הלובי, ונתמך גם על ידי צרפת ורוסיה, ומתמודדות מול הממשלה הלובית המוכרת שנתמכת על ידי טורקיה קטאר ואיטליה.

17 הציר המרכזי בו מורכב מארה"ב ונסיכויות המפרץ ושכלל הנראה גם ישראל שותפה בו.

18 לנוכח שאיפות ההתפשטות הטורקית בים התיכון, מצרים ויוון מובילות מחנה של מדינות המתנגדות לדרישות הטורקיות, שכוללות גם את קפריסין, ישראל ואיחוד האמירויות.

19 הנסיגה ההדרגתית האמריקאית מהמזרח התיכון זוכה לתמיכה עקרונית של שתי המפלגות ומבוססת על רצון לסיים את תפקיד ארה"ב כשוטר העולמי. נסיגתה של ארה"ב מהמזרח התיכון התחילה בימי אובאמה והתעצמה בתקופת טראמפ שמאפיינת בבדלנות גדולה יותר על בסיס האימרה America First. ההגעה לעצמאות אנרגטית של ארה"ב בעקבות השימוש בפצלי שמן האיץ את התהליך הזה במזרח התיכון, שכן לילה הפך להיות פחות חשוב בראייה אמריקאית.

20 הירידה במחויבות האמריקאית כלפי בנות בריתה המסורתיות, התבטאה, בין השאר, בתגובה האמריקאית הרפה להתקפה האיראנית על אתרי ייצור של חברת הנפט הסעודית ארמקו כמו גם על הודעת הנסיגה החפוזה מסוריה והפקרת הכוחות הכורדיים שם.

21 ראו את סדרת הפודקאסטים בנושא מעורבותה של רוסיה במזרח התיכון: [Babel: Translating the Middle East, Center for Strategic and International Studies](https://www.babelcenter.org/)

33. **לרוסיה אינטרסים מדיניים, כלכליים** (במיוחד אנרגיה ומכירת נשק) **וביטחוניים באיזור**. בסוריה, בה רוסיה מעורבת יותר מאשר כל מדינה אחרת במזרח התיכון, רוסיה חותרת להסדר שיאפשר לה להוביל את פרויקט השיקום הכלכלי והצבאי של סוריה, ולהשיג שליטה אפקטיבית באיזורים בהם עדיין שולטים המורדים. המזרח התיכון מהווה גם שוק פוטנציאלי לתעשיית הנשק הרוסית כמו גם במה לתצוגת תכלית של כלי נשק חדשים.

34. **האינטרסים הרוסיים נמצאים בחיכוך מתמיד עם אלה של ישראל, אך גם עם אלה של יריביה טורקיה ואיראן**. במיוחד נכונים הדברים בכל הקשור למלחמה שמנהלת ישראל נגד התבססות איראן בסוריה, ומהווה מכשול בפני הרצון הרוסי להוביל את תהליך השיקום הכלכלי והצבאי של סוריה. אין ברוסיה תהליך סדור של קביעת האינטרסים הלאומיים באמצעות גופי מדינה, אלא הם בסופו של דבר נקבעת על ידי פוטיין ולפעמים תוך כדי מאבקי כוחות עם משרד ההגנה - מכאן נובע הקושי העיקרי של לחזות את ההתנהלות הרוסית במזרח התיכון.²²

35. **רוסיה משתדלת לרוב להימנע מעימות עם ישראל אולם פוטנציאל החיכוך גבוה**. למרות השפל בין הצדדים לאחר הפלת מטוס רוסי בעקבות תקיפה ישראלית, מנגנון התיאום בין הצדדים מצליח לקיים איזון עדין. כך, אף כי רוסיה פרסה את טילי הני"מ S-300 בסוריה, היא עדיין לא מאפשרת לצבא אסד להפעילם נגד ישראל.

איפה כל זה משאיר את הסכסוך עם הפלסטינים?

18. **הכדור הפלסטיני עלול לנחות דרך קבע במגרש הטורקי**. בעוד שחמאס כבר זוכה לתמיכה של איראן וטורקיה, אש"ף (והרש"פ) ראו את 'הבית' הטבעי של הסוגיה הפלסטינית בקרב מדינות ערב. אולם תחושת הפלסטינים שהליגה הערבית נטשה אותם עם סירובה לגנות את הסכמים בין איחוד האמירויות ובחריין עם ישראל, עשויות להביא את אש"ף לישר קו עם החמאס בנוגע למקומה המוביל טורקיה, ולהאיץ את תהליך הפיוס הפלסטיני. לאלה עשויות להיות השלכות מדיניות משמעותיות.

19. **הסכמים המדיניים האחרונים משמעותם שהסוגיה הפלסטינית כבר איננה מכשול בלתי עביר לשיפור מעמדה הגאואסטרטגי של ישראל באזור**. אחד הגורמים שהיוו עד כה חסם לשדרוג היחסים הייתה היוזמה הערבית.²³ יוזמה זו נחשבה בזמנו לנקודת מפנה בכך שהיא הכירה באופן מעשי בישראל והבטיחה נורמליזציה רחבה אחרי סיום הסכסוך הישראלי פלסטיני. ואולם מאחר שיוזמה זו לא הציעה פתרון לבעיות היסוד שעומדות בבסיס התהליך המדיני הישראלי-פלסטיני, ומאחר שכללה גם התייחסות חיובית ל'זכות השיבה' של הפליטים הפלסטינים, היא הפכה לאחד המכשולים שעמדו בפני אפשרות שינוי הדינמיקה של הסכסוך.

20. **תמיכה בסוגיה הפלסטינית כבר אינה נתפסת חיונית כבעבר לגיימיציה הפנימית של מספר מדינות ערב**. סירוב הליגה הערבית לגנות את איחוד האמירויות בעקבות הסכם השלום עם ישראל בהשוואה לסילוקה של מצרים מהליגה הערבית לכמה שנים בעקבות הסכם השלום עם ישראל, הן עדות לשינוי הגדול ביחס לסוגיה זו.

21. **ואולם, ישראל עוד עלולה לשלם בעתיד מחיר יקר על ניהול סכסוך כושל עם הפלסטינים** – המשתנים הדמוגרפים והנחות העבודה הבסיסיות של הסכסוך לא השתנו, והסכסוך ימשיך להוות סוגיה אסטרטגית בעלת חשיבות עצומה לעתידה של מדינת ישראל, ובלא ספק ימשיך ליצור אתגרים מתמשכים לישראל.

סוף.

²² כך למשל, למרות המשבר הכלכלי שרוסיה חווה, התנהלות חברות הגז והנפט הרוסיות באזור, אשר נשלטות על ידי מוסקבה, מושפעות על ידי משיקולים גיאופוליטיים. פוטיין יזם לפני מספר שנים שורה של פרויקטים בתחום זה נטולי היגיון כלכלי, כגון המיזם להעברת גז דרך טורקיה כדי לעקוף את אוקראינה.

²³ היוזמה הערבית המבוססת על הצעתו של יורש העצר הסעודי עבדאללה, שלפיה יכוננו מדינות ערב יחסים נורמליים עם ישראל בתמורה לנסיגה ישראלית לגבולות ה-4 ביוני 1967 והקמת מדינת פלסטינית.

מושגים

התחרות על ההגמוניה במזרח התיכון בין שלושה צירים מרכזיים: איראן והציר השיעי, טורקיה וציר האחים המוסלמים, וציר מדינות ערב המתונות

משחקי הכס של המזה"ת

תכנית המלחמה האיראנית בישראל, המבוססת על יצירת 'מעגל של אש' סביב ישראל אשר יאפשר לאיראנים ביום פקודה לירות עשרות אלפי טילים על ישראל ממרחב גאוגרפי שמשתרע מאיראן ותימן עד רצועת עזה במשך תקופה של חודשים במקביל להתקוממות פלסטינית, בזמן שלישראל אין יכולת התגוננות מפניהם. מעגל האש נועד בראש ובראשונה לאפשר לאיראן 'מכה שנייה' קונבנציונאלית במקרה של התקפה על תכנית הגרעין שלה, ואולם הוא גם מייצר לאיראן אופציה צבאית של 'מכה ראשונה' אשר תביא לפגיעה בעורף וברציפות התפקודית בישראל לאורך זמן רב, בראי האיראנים, לנוכח המרקם החברתי החלש של החברה הישראלית, התקפה כזו עשויה להביא לקריסתה של ישראל.

מלחמה פתוחה ללא גבולות

תרחיש שבו החזית העזתית באחד העימותים הצבאיים המשמעותיים הבאים תהפוך לחזית איזורית שבו מעורבות בצורה אקטיבית שתיים מהטוענות לכס האיזורי, איראן וטורקיה, כשהן משתפות פעולה ביניהן ברמה כלשהי נגד ישראל. חמאס שנולדה כשלוחה עזתית של תנועת האחים המוסלמים במצרים, נתמכת על ידי טורקיה וקטאר מצד אחד, ועל ידי איראן וחזבאללה הלבנוני מצד שני.

סכנת 'איזור' ²⁴ העימות' עם חמאס

---

²⁴ 'איזור' במשמעות המקורית היא חלוקה לאיזורים. במושג זה אנו משתמשים במובן של סוגיה שהופכת לאיזורית, על משקל בינאום.

קבוצת ראות
Reut Group